

VU Research Portal

Over gebruik en misbruik van het generatie-begrip in de sociologie. Het Sociaal en Cultureel Rapport 2010 [besprekingsartikel]

Liefbroer, A.C.

published in

Mens en Maatschappij
2012

document version

Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication in VU Research Portal](#)

citation for published version (APA)

Liefbroer, A. C. (2012). Over gebruik en misbruik van het generatie-begrip in de sociologie. Het Sociaal en Cultureel Rapport 2010 [besprekingsartikel]. *Mens en Maatschappij*, 87(1), 78-87.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal ?

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

E-mail address:

vuresearchportal.ub@vu.nl

Besprekingsartikel

Over gebruik en misbruik van het generatie- begrip in de sociologie

Het Sociaal en Cultureel Rapport 2010

Aart C. Liefbroer

I. Inleiding

Ik geef het ze te doen. Elke twee jaar weer een vuistdik boek schrijven over de sociale situatie van Nederland. Dat is een opgave waar het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) steeds opnieuw voor gesteld staat bij het schrijven van het Sociaal en Cultureel Rapport. Nu kan het SCP natuurlijk putten uit een groot arsenaal kundige onderzoekers, maar dat maakt de taak er niet noodzakelijkerwijs gemakkelijker op. Die onderzoekers moeten namelijk wel een gezamenlijk werkstuk produceren dat een voldoende mate van cohesie bezit, en daarnaast ook nog eens lezenswaardig is. Om dit te bewerkstelligen kiest het SCP voor haar rapport voor een specifiek thema. Voor het Sociaal en Cultureel Rapport 2010 (SCR vanaf nu) was dat thema 'Wisseling van de wacht: generaties in Nederland'. Daarbij werd de redactie gevoerd door Andries van den Broek, Ria Bronneman-Helmers en Vic Veldheer.

Het begrip 'generatie' vormt de rode draad door het boek. Er wordt vanuit drie invalshoeken aandacht besteed aan 'generaties'. Deel 1 gaat over de relaties tussen generaties binnen gezinnen en families. Deel 2 gaat over de opeenvolging van generaties binnen de maatschappij. Deel 3, ten slotte, richt zich op de verhoudingen tussen de generaties. Zoals gebruikelijk vormt het SCR een schier onuitputtelijke bron van informatie waarmee wetenschappers, burgers en zelfs de overheid – wanneer zij zich niet wil beperken tot zogenaamde 'fact-free politics' – hun voordeel kunnen doen. Het is dan ook ondoenlijk om in een bespreking als deze ook maar enigszins recht te doen aan alle bijdragen. In plaats daarvan zal ik het rapport gebruiken als inspiratiebron om te schetsen wat het SCP over het thema 'generaties' te zeggen heeft, en daar op te reflecteren. Daarbij begin ik met een bespreking van de verschillende betekenissen waarin het begrip 'generaties' in het rapport wordt gebruikt.

Aansluitend bespreek ik de drie hoofdthema's die in de diverse delen van het boek centraal staan. Ik sluit af met enkele gedachten over de toekomst van onderzoek naar generaties.

2. De vele betekenissen van het generatiebegrip: kracht of zwakte?

Het begrip 'generaties' wordt in het SCR op vier verschillende manieren gebruikt. In de *eerste* plaats wordt het gebruikt om de opeenvolging van geslachten binnen families mee aan te duiden. Het gaat dan om begrippen als intergenerationele overdracht (wat geven ouders door aan hun kinderen?) en intergenerationele solidariteit (wat hebben ouders en kinderen voor elkaar over?). Het centrale kenmerk dat generaties met elkaar verbindt (of scheidt) is afstamming. In de *tweede* plaats wordt het begrip generaties in het SCR gebruikt om bevolkingsgroepen die op verschillende momenten zijn geboren van elkaar te onderscheiden. Hiervoor wordt door sociologen ook wel het begrip 'cohort' gebruikt (Ryder, 1965). Het centrale kenmerk dat generaties in deze zin van elkaar onderscheidt is dat zij andere maatschappelijk omstandigheden hebben meegemaakt op hetzelfde moment in hun levensloop. Het is vooral Karl Mannheim (1970) geweest die erop heeft gewezen dat gebeurtenissen die generaties tijdens de adolescentie en vroege volwassenheid (de zogenaamde 'formatieve periode') meemaken, een blijvende invloed hebben op hun zelfdefinitie. Deze verschillen in ervaringen tijdens de adolescentie leiden ertoe dat opeenvolgende generaties onderscheiden in het leven staan.

Hoewel het SCR het begrip generatie vooral in de twee bovenstaande betekenissen zegt te gebruiken, komt het in nog twee andere betekenissen in het rapport aan de orde. De *derde* betekenis waarin het begrip wordt gebruikt, is ter aanduiding van onderscheiden leeftijdsgroepen. Het gaat dan bij voorbeeld om de vraag hoe jongeren tegen ouderen aankijken. De jongere generatie en de oudere generatie zijn dan vooral synoniemen voor personen van jonge leeftijd en personen van oudere leeftijd. Een *vierde* betekenis, ten slotte, waarin het begrip aan de orde komt in het SCR is wanneer de eerste en tweede generatie alloctonen in Nederland met elkaar vergeleken worden. Hier staat de geboorteplaats van de betrokkenen centraal (zijn personen zelf in een ander land dan Nederland geboren of zijn hun ouders in een ander land geboren maar zichzelf in Nederland?).

Nu is het zonder meer waar dat de vier genoemde betekenissen van het begrip 'generaties' zowel in het dagelijkse spraakgebruik als in het wetenschappelijke vertoog voorkomen. Ik vind vooral dat laatste verwarrend. Steeds opnieuw moet de lezer zich de vraag stellen over welk generatiebegrip het nu weer gaat. Mijn voorkeur zou uitgaan naar het

gebruik van het begrip ‘generaties’ waar het gaat om relaties tussen opeenvolgende geslachten binnen gezinnen en families, en het begrip ‘cohort’ te gebruiken waar het gaat om de relaties tussen bevolkingsgroepen die in onderscheiden periodes zijn opgegroeid (op de relatie tussen cohort en generatie in die laatste zin kom ik later nog te spreken). Het gebruik van het woord generaties kan beter helemaal vermeden worden waar het gaat om de relatie tussen onderscheiden leeftijdsgroepen. Over nut en noodzaak van het begrip generatie in onderzoek naar bevolkingsgroepen die ooit uit andere landen naar Nederland zijn gekomen wil ik hier niet nader in gaan, maar alleen constateren dat ook binnen het veld van etnische studies discussie gaande is over het gebruik van het woord generatie (Schinkel, 2008).

3. Intergenerationele relaties binnen gezinnen en families

In het eerste deel van het SCR ligt de nadruk op de vraag naar de overdracht van opvattingen en gedragingen van ouder op kind. Een veelheid aan typen overdrachten komt aan de orde: onderwijskwalificaties, opvoedingsstijlen en opvoedingsdoelen, kerkelijkheid, stemgedrag, vrijwilligerswerk, vrijetijdsbesteding, gezondheidsgedrag, woonkwaliteit, steunuitwisseling, en erfenissen. Als dit deel één duidelijke conclusie toelaat, dan is het wel dat er bij vrijwel alle onderzochte opvattingen en gedragingen sprake is van een duidelijke mate van consistentie tussen opvattingen en gedragingen van ouders en kinderen. De gedachte dat ouders alle grip op hun kinderen verloren hebben, kan gevoeglijk naar het rijk der fabelen worden verwezen. Wat jammer is dat het SCR er niet in slaagt om inzicht te verschaffen in de processen die ten grondslag liggen aan de samenhang tussen ouders en kinderen. Dat is voor een dergelijk breed opgezette publicatie wellicht ook geen reële verwachting. Belangrijker is echter dat in de meeste hoofdstukken een vergelijkend perspectief ontbreekt. Sociologie is toch vooral een vergelijkende wetenschap, en het zou daarom interessant zijn om te weten of de mate van overdracht veranderd is in de loop van de tijd, of hoe sterk de intergenerationele overdracht in Nederland is vergeleken met die in andere landen. In hoofdstuk 2 over onderwijsmobiliteit wordt zo’n vergelijkend perspectief wel toegepast, en dan wordt het ook meteen spannend. Er wordt geconstateerd dat de grenzen van de opwaartse mobiliteit voor jongens wel zo ongeveer bereikt lijkt te zijn, terwijl dat voor meisjes nog geenszins het geval is.

Een belangrijke reden waarom in het eerste deel van het SCR geen historisch perspectief wordt gehanteerd, is dat de gegevens om trends in intergenerationele overdracht te bestuderen veelal ontbreken. Dit geldt vooral voor opvattingen van ouders en kinderen. Men heeft herhaalde

surveys waarin zowel ouders als kinderen worden ondervraagd nodig om trends in intergenerationele overdracht van opvattingen te bestuderen. Mogelijk dat multi-actor databronnen zoals de Netherlands Kinship Panel Survey of de Nijmeegse Familie-enquête hier op termijn soelaas kunnen bieden. Wat betreft het bestuderen van overdracht van gedragingen zal op korte termijn het Sociaal-Statistisch Bestand goede aanvullende mogelijkheden gaan bieden.

Wat ten slotte opvalt in dit deel van het SCR – en overigens ook in de andere delen – is dat er slechts in zeer geringe mate aandacht is voor sekseverschillen. Het is een belangrijke vraag of ouders er beter in slagen om hun opvattingen en gedrag over te dragen op hun zoon of op hun dochter. Ook is het van belang te weten of er verschil is in de ‘effectiviteit’ van vaders en moeders.

4. Generaties en processen van maatschappelijke verandering

In het tweede deel van het SCR staat de vraag centraal in hoeverre maatschappelijk veranderingen vooral een gevolg zijn van het elkaar opvolgen van maatschappelijke generaties. Een belangrijke inspiratiebron voor dit deel vormt het reeds eerder aangehaalde werk van Karl Mannheim (1970), dat in Nederland tot grote populariteit is gebracht door de publicaties van Henk Becker (1992). Waar Mannheim vooral de mogelijkheid benadrukte dat enkele geboortecohorten een generatiegevoel ontwikkelden, veralgemeniseerde Becker dit idee. Hij onderscheidde vier, uit een groot aantal opeenvolgende geboortecohorten bestaande generaties, te weten de vooroorlogse generatie (geboren tussen 1910 en 1930), de stille generatie (geboren tussen 1930 en 1940), de protestgeneratie (geboren tussen 1940 en 1955) en de verloren generatie (geboren tussen 1955 en 1970). Door de verschillen in waardenpatronen en toekomstkansen die deze generaties tijdens hun adolescentie hebben ervaren zouden zij duidelijk onderscheiden levenslopen hebben doorgemaakt. Deze zienswijze op maatschappelijk verandering veronderstelt dus niet alleen dat er verschillen zijn tussen opeenvolgende geboortecohorten in hun opvattingen en gedragingen, maar tevens dat er breuklijnen tussen groepen cohorten zijn vast te stellen. Een van de doelstellingen van dit deel van het SCR is het detecteren van dergelijke breuklijnen.

Om na te gaan in hoeverre zich over de geboortecohorten heen veranderingen in gedrag en opvattingen hebben voorgedaan, is in het SCR een groot aantal zogenaamde Leeftijd-Periode-Cohort (LPC) modellen geschat. Dergelijke modellen kunnen geschat worden wanneer informatie aangaande een groot aantal geboortecohorten voor een groot aantal opeenvolgende tijdstippen (periodes) beschikbaar is (Yang & Land, 2008).

Tabel 1 Selectie van gerapporteerde LPC analyses in Sociaal Cultureel Rapport 2010

Onderwerp	Cohort-effect	Verloop effect	Periode-effect	Verloop effect	Levensfase-effect	Verloop effect
Tijdsbesteding door mannen aan onbetaalde arbeid	0,31	-	0,22	+	0,27	∩
Tijdsbesteding door vrouwen aan onbetaalde arbeid	0,11	-	0,06	0	0,70	∩
Tijdsbesteding door mannen aan zorg voor kinderen	0,08	-	0,23	+	0,51	-
Tijdsbesteding door vrouwen aan zorg voor kinderen	0,11	+	0,05	0	0,62	-
Lidmaatschap van een kerkgenootschap of godsdienstige groepering	0,26	-	0,08	0	0,10	-+, -
Deelname aan vrijwilligerswerk	0,18	∩	0,06	0	0,09	+
Sociaal vrouwen	0,10	∩	0,20	+	0,10	∩
Protestgenueghheid	0,15	+0	0,14	+	0,06	∩
Protestacceptatie	0,22	+	0,21	∩	0,07	0
Steun voor sterke leiders	0,33	-	0,28	U	0,07	U
Politieke interesse	0,08	0	0,28	0, ∩	0,11	∩
Deelname aan traditionele cultuurvormen	0,09	0	0,07	0	0,11	U
Deelname aan populaire cultuurvormen	0,29	+	0,06	0	0,28	-
Kijken naar publieke TV zenders	0,22	-	0,30	-	0,14	U
Kijken naar commerciële TV zenders	0,18	+	0,19	-	0,10	+
Computergebruik	0,27	+	0,25	+	0,05	0
Lid van een sportvereniging	0,23	+	0,03	0	0,21	-
Sportdeelname	0,28	+	0,04	0	0,16	-
Bezoek aan natuurgebieden	0,27	+	0,11	0	0,15	0
Bezoek aan attractie- en dierenparken	0,45	+	0,10	0	0,20	∩
Bezoeken van bezienswaardige gebouwen	0,12	∩	0,05	+0	0,09	∩, ∩
Koophuis	0,06	∩	0,13	+	0,23	∩
Eengezinshuis	0,11	∩	0,03	0	0,24	∩
Hypotheek	0,26	+	0,13	+	0,40	-

0 = geen trend + = toename - = afname ∩ = toename gevolgd door afname U = afname gevolgd door toename

In tabel 1 staan de resultaten van een ruime selectie van de uitgevoerde analyses samengevat. Steeds wordt voor ieder van de drie factoren – leeftijd, periode en cohort – met behulp van de zogenaamde Sheafcoëfficiënt aangegeven hoe sterk het effect is (de waarde kan variëren van minimaal 0 tot maximaal 1) en wat voor trend zichtbaar is (geen trend, toename, afname of een combinatie van beide). Uit de tabel kan een aantal interessante conclusies getrokken worden. *Allereerst* blijken opvattingen en gedrag in het algemeen door alle drie de genoemde factoren beïnvloed te worden. Het gemiddelde effect over alle 24 opvattingen en gedragingen is het sterkst voor leeftijd of levensfase (Sheafcoëfficiënt van 0,21), gevolgd door cohort (0,20) en periode (0,14). Gemiddeld gezien zijn veranderingen in gedrag en opvattingen onder de bevolking dus wat sterker een gevolg van cohortvervanging dan van veranderende maatschappelijke omstandigheden die alle bevolkingsgroepen even sterk beïnvloeden. In de *tweede* plaats is de sterkte van cohorteffecten sterk afhankelijk van het soort gedrag of opvatting dat wordt bestudeerd. Zo zijn er sterke effecten voor culturele gedragingen zoals het bezoek van attractieparken, computergebruik en deelname aan populaire cultuur. Deze cultuuruitingen komen onder recente geboortecohorten vaker voor dan onder vroegere. Kerklidmaatschap vertoont daarentegen een sterke afname over de cohorten. Datzelfde geldt voor de tijd die mannen besteden aan onbetaalde arbeid. Deze afname over de cohorten heen, wordt overigens gecompenseerd door een positief periode-effect. Daarnaast is er ook een aantal gedragingen en opvattingen die slechts zeer beperkte cohortfluctuaties vertonen, zoals de tijdsbesteding die vrouwen aan huishoudelijke activiteiten en kinderopvang besteden, het sociale vertrouwen en de politieke interesse. De laatste twee verschijnselen blijken veel sterker afhankelijk van periodeveranderingen dan van cohortveranderingen. In de *derde* plaats blijkt er – als er sprake is van cohortfluctuaties – veelal sprake te zijn van een stijgende of dalende trend over de cohorten heen. Slechts bij een beperkt aantal verschijnselen is er sprake van een meer complex beeld. Zo is de deelname aan vrijwilligerswerk eerst toegenomen (van cohort 1910-1914 tot cohort 1940-1945), om daarna weer af te nemen. Een zelfde \cap -vormig beeld is ook te zien bij het bezoek aan bezienswaardige gebouwen en bij het hebben van een eengezinshuis. Een *vierde* conclusie is dat de cohortveranderingen vrijwel zonder uitzondering een geleidelijk verloop laten zien en er geen duidelijke cesuren op lijken te treden. Een *vijfde* conclusie is dat er ook gedragingen en opvattingen zijn die duidelijk sterkere periode-effecten dan cohorteffecten laten zien. Zo is de tijd die mannen aan zorg voor hun kinderen besteden in de loop van de tijd duidelijk toegenomen. De steun voor sterke leiders en politieke interesse fluctueren sterk in de tijd, met meer recentelijk een toename van de steun voor sterke leiders

en een afname van de politieke interesse. Het kijken naar TV – zowel de publieke als de commerciële zenders – is in populariteit afgenomen, terwijl het computergebruik juist is toegenomen. De laatste verschijnselen zijn voorbeelden van innovaties – de personal computer, commerciële tv – die blijkbaar niet alleen het gedrag van specifieke geboortecohorten, maar duidelijk ook dat van de bevolking als geheel hebben beïnvloed.

De in het SCR gerapporteerde LPC-analyses maken duidelijk dat het belangrijk is om een onderscheid te maken tussen cohort en periode. Sommige veranderingen zijn duidelijk periode-gebonden: ze treffen bijna alle geboortecohorten in een samenleving op vergelijkbare wijze. Andere veranderingen daarentegen zijn vooral cohort-gebonden: ze treffen specifieke geboortecohorten, terwijl oudere – en soms jongere – geboortecohorten er niet door worden beïnvloed. Wat de analyses echter ook duidelijk maken is dat cohortveranderingen een geleidelijk karakter hebben. Vrijwel nooit zijn veranderingen discontinu en vrijwel nooit is er een patroon te ontdekken dat overtuigend overeenstemt met verwachtingen die gebaseerd zijn op generatietypologieën zoals die van Becker. In dat opzicht beschouw ik deze uitkomsten als overtuigende argumenten voor het failliet van de generatiebenadering in de sociologie. Vrijwel nooit zijn in de empirie de duidelijke cesuren tussen de generaties te vinden die generatietypologieën veronderstellen. Dat komt mijns inziens niet omdat we er niet goed genoeg naar speuren. Nee, het komt simpelweg doordat ze er niet zijn. Natuurlijk staan mensen die geboren zijn in 1970 op 40-jarige leeftijd anders in het leven dan mensen geboren in 1950. Maar dat komt niet doordat ze lid zouden zijn van twee duidelijk van elkaar te onderscheiden generaties. Het komt door de langzame accumulatie van verschillen tussen geboortecohorten, deels opgebouwd tijdens hun ‘formatieve periode’, deels gedurende hun verdere levensloop.

Nu zou men kunnen tegenwerpen dat mijn conclusie dat het generatiebegrip van weinig waarde is haaks staat op de persoonlijke belevingswereld van de bevolking. In het SCR (hoofdstuk 21) zijn aan de bevolking vragen gesteld of men het gevoel heeft dat de eigen generatie verschilt van andere generaties en een niet onaanzienlijk deel van de respondenten beantwoordt deze vragen bevestigend. Deze tegenwerping snijdt echter geen hout. Respondenten vergelijken zich met mensen die jonger of ouder zijn, en natuurlijk ervaart men dan verschillen in gedrag, opvattingen of mentaliteit met personen die veel jonger of veel ouder zijn. Of dat verschil een duidelijk generatiepatroon vertoont is echter een heel ander verhaal. Verder is het opvallend dat in het Generaties in Nederland onderzoek van het SCP geen poging is ondernomen om de bevolking zelf te vragen welke geboortecohorten nu precies onderdeel uitmaken van hun eigen generatie. Wel is gevraagd hoe men de eigen

generatie omschrijft, maar die omschrijvingen zijn meestal tamelijk vaag en maken niet duidelijk welke cohorten er nu wel en welke er niet toe behoren. Ook hier geldt mijns inziens weer dat het generatiebegrip het begrijpen van maatschappelijke verschillen – ook door het lekenpubliek zelf – eerder belemmert dan bevordert. Het zal ondertussen duidelijk zijn. Het wordt tijd dat we het begrip ‘generatie’ om maatschappelijke veranderingen te duiden nu toch echt eens laten vallen in het wetenschappelijk discours. Beter is om te spreken in termen van cohortvervanging. Om het SCR zelf te citeren: ‘cohortvervanging [is gebaseerd] op minder verstrekkende assumpties en [kan] op termijn toch verstrekkende gevolgen hebben (p. 26)’.

5. Generatieconflict of generatiesegregatie – over de verhouding tussen generaties

De verhouding tussen de generaties is het centrale thema van het derde deel van het SCR. In dit deel staat de derde betekenis van het generatiebegrip centraal, te weten hoe diverse leeftijdsgroepen elkaar zien en zich tot elkaar verhouden. De samenhang tussen de diverse bijdragen in dit deel van het SCR is wat minder sterk dan die in de andere delen. Vooral interessant is hoofdstuk 20, waarin wordt nagegaan in hoeverre jong en oud in gescheiden werelden leven. Er blijkt sprake te zijn van een zeer sterke mate van leeftijdssegregatie. Jongeren en ouderen komen elkaar op straat weliswaar tegen, maar interacteren dan nauwelijks. Verder vinden er ontmoetingen plaats binnen het werk of in de buurt, maar ook dan lijkt interactie veelal beperkt. Verreweg de betekenisvolste interacties lijken plaats te vinden binnen het familieverband. Dat is blijkbaar de belangrijkste plek waar de intergenerationele ontmoeting en het intergenerationele gesprek voortgang vinden. Samenvattend komt uit het SCR het beeld naar voren dat er geen sprake is van een generatieconflict. Eerder lijkt het zo te zijn dat de generaties elkaar weinig te zeggen hebben. Er is nauwelijks contact. Er is dus vooral sprake van generatiesegregatie (Hagestad & Uhlenberg, 2006). De mentale werelden van ouderen en jongeren zijn zo verschillend dat ze elkaar niet alleen nauwelijks ontmoeten, maar elkaar ook nauwelijks iets te zeggen hebben. Voor een deel is dit een verschijnsel van alle tijden: de bagage van ouderen en jongeren verschilt sterk en waar jongeren toekomstgericht naar hun levensloop kijken, kijken ouderen juist in sterke mate terug. Toch is deze generatiesegregatie nu wellicht sterker dan vroeger, aangezien de technologische en maatschappelijke ontwikkelingen van de afgelopen vijftig jaar zeer snel zijn verlopen en de mentale werelden van diverse leeftijdsgroepen daardoor sterker van elkaar verschillen dan die van jongeren en ouderen in het verleden.

6. De toekomst van generatie-onderzoek

86

Ondanks de bovenvermelde kritische kanttekeningen, is *Wisseling van de Wacht* een geslaagde versie van het SCR geworden. De gekozen thematische werkwijze biedt duidelijk een meerwaarde aan wat anders wellicht een saaie opsomming van interessante en minder interessante sociaal-wetenschappelijke wetenswaardigheden zou zijn geweest. Dat betekent natuurlijk nog niet dat het SCP deze exercitie bij een toekomstig SCR – bij voorbeeld over tien jaar – zonder meer zou moeten herhalen. In mijn ogen valt bij een volgend generatieproject op drie fronten – methoden, data en inhoud – nog duidelijke winst te boeken. Wat betreft de *methode* zouden de nu uitgevoerde LPC-analyses nader verfijnd kunnen worden, onder andere door het gebruik van een multi-niveau aanpak (Yang & Land, 2008) en door niet alleen aandacht te schenken aan de afzonderlijke invloed van leeftijd, periode en cohort, maar ook aan interacties tussen deze factoren – zoals de vraag of initiële cohortverschillen in de loop van de tijd geringer worden door processen van diffusie. Wat betreft de gebruikte *data*, zou het SCR kunnen profiteren van data die beschikbaar zijn in het Sociaal-Statistisch Bestand van het CBS en in andere databestanden die het bestuderen van veranderingen mogelijk maken – zoals de door NWO geïdentificeerde veranderingstudies. Investeren in dergelijke databestanden levert meer op dan het verrichten van een éénmalige en weinig interessante dataverzameling zoals de nu door het SCP uitgevoerde Generaties in Nederland survey. Inhoudelijk ten slotte zou een volgend SCR over het thema generaties op diverse punten versterkt kunnen worden. Allereerst zou een vergelijkende insteek het deel over intergenerationele overdracht interessanter kunnen maken. De sterkte van intergenerationele overdracht is een maat van de openheid van onze samenleving. Het zou daarom nuttig zijn om te bestuderen of deze overdracht zwakker is geworden in de loop van de tijd, en hoe de sterkte van die overdracht in Nederland zich verhoudt tot die in andere landen. Daarbij komt dan ook de vraag in beeld in hoeverre de Nederlandse verzorgingsstaat er in slaagt om de sterkte van deze overdracht af te zwakken. In de tweede plaats zou het nuttig zijn om niet alleen naar cohorten als geheel te kijken, maar meer aandacht te besteden aan sekse- en klasverschillen binnen en tussen cohorten. In het slothoofdstuk schrijft Schnabel: ‘Opmerkelijk is ook dat in het generatiedenken zowel verschil in sekse als in sociale klasse wordt genegeerd. Dat is in de huidige tijd in Nederland waarschijnlijk wel terecht, maar dat was het in het verleden zeker niet’ (Schnabel, 2010, p. 550). Deze uitspraak lijkt mij om twee redenen discutabel. In de eerste plaats geldt het hooguit voor generatiedenken à la Becker, maar zeker niet voor studies die zich bezighouden met verhoudingen tussen generaties binnen gezinnen (Roest, 2009), met cohortveranderingen (Liefbroer & Dykstra, 2000) of met leeftijdssegrega-

tie (Hagestad & Uhlenberg, 2006). Het klassieke werk van Ralph Linton (1942) benadrukte reeds dat er niet zozeer sprake was van leeftijdsgerelateerde posities binnen een samenleving, als wel van posities die door een combinatie van leeftijd en sekse gedefinieerd worden. In de tweede plaats is het maar de vraag of het in de huidige tijd in Nederland terecht is om verschillen tussen sociale klassen en tussen de seksen te negeren in een studie naar generaties. Het individualistische vertoog dat dominant is in de samenleving mag wel suggereren dat herkomst en sekse er niet zo veel meer toe doen, maar of dat strookt met de maatschappelijke realiteit lijkt zeer de vraag (Furlong & Cartmel, 2007). Meer aandacht aan sociale klasse en sekse in studies naar generationele en cohortveranderingen lijkt dus op zijn plaats.

Gebruikte literatuur

- Becker, H. (1992). *Generaties en hun kansen*. Amsterdam: Meulenhoff.
- Furlong, A., & Cartmel, F. (2007). *Young people and social change. Individualization and risk in late modernity* (2nd edition). Buckingham: Open University Press.
- Hagestad, G.O., & Uhlenberg, P. (2006). Should we be concerned about age segregation? Some theoretical and empirical explorations. *Research on Aging*, 28, 638-653.
- Liefbroer, A.C., & Dykstra, P.A. (2000). *Levenslopen in Verandering. Een studie naar ontwikkelingen in de levenslopen van Nederlanders geboren tussen 1900 en 1970*. Den Haag: Sdu Uitgevers [WRR serie Voorstudies en Achtergronden V107].
- Linton, R. (1942). Age and sex categories. *American Sociological Review*, 7, 589-603.
- Mannheim, K. (1970 [oorspronkelijk 1928]) The problem of generations. *Psychoanalytic Review*, 57, 378-404.
- Roest, A.M.C. (2009). *Value similarities and transmissions among family members*. Proefschrift Radboud Universiteit Nijmegen.
- Ryder, N.B. (1965). The cohort as a concept in the study of social change. *American Sociological Review*, 30, 843-861.
- Schinkel, W. (2008). *De gedroomde samenleving*. Kampen: Klement.
- Schnabel, P. (2010). Epiloog. Van generatiebeeld tot generatiebeleid. In A. van den Broek, R. Bronneman-Helmers, & V. Veldheer (red.), *Wisseling van de wacht: Generaties in Nederland. Sociaal en Cultureel Rapport 2010* (pp. 549-557). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Yang, Y., & Land, K.C. (2008). Age-period-cohort analysis of repeated cross-section surveys: Fixed or random effects? *Sociological Methods & Research*, 36, 297-326.